

Ayasofya Kilisesi'nin Yapılış Efsanesi (Anonim Gazavâtnâme Örneğinde)*

Fatih SANSAR**

Öz

Ayasofya inşa edildiği tarihten günümüze gelinceye kadar geçen süreç içerisinde pek çok yıkım ve onarımdan geçmenin yanı sıra tarihi metinlerde ve birçok efsanede oldukça geniş yer tutmaktadır. Bu çalışmada inşa edildikten 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine kadar kilise olarak Hıristiyanlara, 1453 yılından 24 Ekim 1934'te camilikten çıkarılıp Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlanmasına kadar da Müslümanlara hizmet eden Ayasofya'nın yapılması ile ilgili anonim gazavâtnâme örneğinde bir efsane ele alınmıştır. Bu bağlamda Ayasofya'yı yapan mimarın nasıl belirlendiği, kendisine kimin rehberlik ettiği, binanın yapımında kullanılan malzemeler, din adamının kullanılan malzemeler üzerindeki rolü, Ayasofya'nın inşasının bitmesinden sonra İmparator'un yaptığı bağışlar gibi konulara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gazavâtnâme, Efsane, Kilise, Ayasofya, Mimar.

The Myth Construction of Hagia Sophia Church (In the Example of Anonymous Gazavâtnâme)

Abstract

Besides the Hagia Sophia has been undergone many demolitions and restorations in the period from the time it was built up to the present day, it kept large space in historical texts and many legends. In this study, a legend in the example of anonymous gazavâtnâme has been mentioned about the construction of the Hagia Sophia serving to Christians until the conquest of İstanbul by Fatih Sultan Mehmet on may 29, 1453 and serving to Muslims until it was removed from the mosque in 1453 to 24 October 1934 and attached to General Directorate of Museums. In this context, the issues such as how to determine the architect of Hagia Sophia, who guided him, the materials used in the construction of the building, the role of the cleric on the materials used, at the end of the construction of Hagia Sophia, donations of the emperor has been addressed.

Key words: Gazavâtnâme, Myth, Church, Hagia Sophia, Architect.

Giriş

Arapça din uğruna yapılan savaş anlamındaki “gazâ” ve Farsça küffar ile mukatele anlamındaki “nâme” kelimelerinden meydana gelen gazavâtnâme; padişah veya büyük bir kumandanın düşman ile yaptığı savaşları konu edinmektedir. Gazavât kelimesi; cihâd yapmakla aynı anlamda kullanılan gazâ kelimesinin çoğuludur. Nâme kelimesi ise mektup, kitap, mecmua gibi anlamlarının yanı sıra isimlere eklenmek suretiyle eklenmiş olduğu isme kitap ve risale gibi anlamları da yüklemektedir¹. Dolayısıyla

* Gazavâtnâmedeki (Gâzâvât Sultân Mehmed, Milli Kütüphane, 06 HK 3816.) diğer bölümlerin transkript ve değerlendirmesi bitmiş olup tarafımdan yayına hazırlanmaktadır.

** Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora öğrencisi. Orcid No: 0000-0002-3719-3235, fsansar@hotmail.com-Araştırmacı, TÜBİTAK BİDEB 2211-A Doktora Burs Programı kapsamında desteklenmektedir.

¹ Kürşat Şamil Şahin, “Gazavâtnâmeler Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies*, Volume7/2 Spring 2012, s. 998.

genellikle gazâ-nâmeler tek, gazavâtnâmeler ise birden fazla savaş veya akını konu edinen eserlerdir². Gazavâtnâme türünün ilk örneklerine “*Megazi*” adıyla Arap edebiyatında rastlanılmaktadır. Bu eserlerin konusu ise genellikle Hz. Peygamber’in gazve ve seriyyeleri olup Hûlefâ-i Râşidîn’e ait gazavâtnâmeler de bulunmaktadır. H. 207-M. 822-823 yılında vefat eden Vâkîdî’nin *Kitâbü’l-Megâzi* isimli eseri bu türün en ünlü olanlarından³.

Türk-İslâm tarihinin Osmanlı devrine ait pek çok gazavâtnâme örneği bulunmaktadır. Bunlar konuları itibariyle bir padişahın gazâlarını, bir vezir veya kumandanın yaptığı gazâları ve son olarak da belirli bir seferi veya bir kalenin alınışını konu edinenler olmak üzere üç başlık altında toplanabilir⁴.

Tarih bilimi için kaynak niteliği taşıyan gazavâtnâmeler, dönemin olaylarını ve savaşlarını oldukça detaylı bir şekilde anlatmaları⁵ ve kroniklerin eksik kaldıkları noktalarda onları tamamlayıcı olma özelliklerinden dolayı Osmanlı tarihi için de önemli bir kaynak değere sahiptirler⁶. Ayrıca kronikler ile gazavâtnâmelerde yer alan bilgiler mukayese edildiğinde büyük ölçüde birbirine mutabık olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda kroniklerin de gazavâtnâmelerden kaynak olarak yararlandıkları söylenebilir.

600 yıldan biraz daha fazla uzun bir geçmişe sahip olan ve özellikle kuruluş ile klasik çağ sonlarına yani XVII. yüzyıla kadar pek çok fetih faaliyetlerinde bulunan Osmanlı Devleti, bu fetihleri kaleme alınan eserler yoluyla ayrıntılarıyla aktarmıştır. Bu durum gazavâtnâme türünde oldukça fazla eserin kaleme alınmasını beraberinde getirmiştir. XV. yüzyılda kaleme alınmaya başlanan gazavâtnâmeler XVI. yüzyılda özellikle savaş ve akınların arttığı I. Selim (1512-1520) ve I. Süleyman (1520-1566) dönemlerinde gelişerek zirveye ulaşmıştır. I. Süleyman devrinden sonra da gazavâtnâme türü eserler kaleme alınmaya devam etmiştir. Fakat Osmanlı seferlerinin azalması ve yer yer toprak kayıplarıyla birlikte gazavâtnâmelerin sayısında ciddi bir azalma görülmüştür. 1852 Kırım Seferi ve 1897’deki Yunan Harbi’ne ait zafernâmeler bu tür eserlerin son örnekleri olmuştur⁷.

Agâh Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi* isimli çalışmasında 250’den fazla gazavâtnâme bulduğunu ve bunların haricinde de gözünden kaçan gazavâtnâmeler olabileceğini yazmaktadır. Müellifin mezkûr eserinde ilk olarak incelediği gazavâtnâme Sultan II. Murat dönemine ait bir gazavâtnâmedir. Bu cümleden hareketle Osmanlıda ilk gazavâtnâmelerin Sultan II. Murat döneminde başladığı söylenebilir⁸.

1. Üzerinde Çalıştığımız Anonim Gazavâtnâme

Milli Kütüphane’de “*Gâzâvât Sultân Mehmed*” adı altında 06 HK 3816 arşiv numarası ve 1412 DVD numarası ile kayıtlı olan elimizdeki bu gazavâtnâmenin muhtevasını Sultan II. Murat’ın tahta çıkışı, Düzmece Mustafa, Çelebi Mustafa (II. Murat’ın kardeşi) isyanları ve Karamanoğlu Mehmet Bey’in Antalya kuşatması oluşturmaktadır. Ayrıca gazavâtnâmenin 13a ile 22b varakları arasında bazı Osmanlı kroniklerinde olduğu gibi Sultan II. Murat dönemine ara verilerek Ayasofya’nın inşa süreci, Hz. Peygamber Dönemi, Dört Halife Devri ve Muaviye’nin görevlendirdiği Beşir bin Ertal’ın İstanbul kuşatması ile Eyüp el-Ensari’nin de katıldığı bir diğer İstanbul kuşatmasının özet olarak anlatıldığı İslâm tarihinden bahsedilmektedir.

Gazavâtnâmenin fihristine göre yaprak sayısı 21 olarak verilmekle birlikte okuma esnasında eserin 12b ile 13a varacağının arasında konu bütünlüğünün olmadığını farkına varıldı. Şöyle ki, 12b varığı

² Agâh Sırrı Levend, *Gazavât-Nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavâtnâmesi*, TTK, Ankara, 2000, s. 1; Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 41.

³ Mustafa Erkan, “Gazavâtnâme”, *DİA*, c. 13, İstanbul, 1996, s. 439.

⁴ Levend, *a.g.e.*, s. 4.

⁵ Uğur Akbulut, “Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, Erzurum, 2007, s. 359.

⁶ Erkan, *a.g.m.*, s. 439; İsmail Hakkı Mercan, “Türk Tarihinin Kaynaklarından Olan Bazı Menakıbnâme ve Gazavatnâmeler Hakkında”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, Aralık, 2003, s. 123.

⁷ Levend, *a.g.e.*, s. 4-5.

⁸ Necdet Öztürk-Murat Yıldız, *İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları-Osmanlı Tarihçileri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013, s. 33. Ayrıca II. Murat devri gazavâtnâmeleri ile ilgili bir değerlendirme yazısı için bkz. Gürol Pehlivan, “Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazavâtnâmeler”, *Turkish Studies*, Volume 3/4, Summer 2008, ss. 599-602.

kendisinden önceki varakta anlatılan Sultan II. Murat dönemi ile uyum sağlarken 13a varağı ile birlikte makalemize konu edindiğimiz Ayasofya Kilisesi'nin inşası ile ilgili konuya geçilmektedir. Hâlbuki 12b varağının sayfa geçişindeki kelime “*subaşılar*” şeklinde olup, bir sonraki sayfanın da bu kelimeyle başlaması gerekirdi. Fakat 13a varağı “*bu oğlanda*” kelimesi ile başlamaktadır. Dolayısıyla, eserin 12b varağından sonraki kısmı eksik olup bu varaktan sonraki varak numaralarının hatalı olarak verildiği açık ve nettir.

Eserin yukarıda bahsedilen içeriği ile eksik sayfaları göz önünde bulundurulduğunda ve diğer varyantı ile karşılaştırıldığında bu eserin gazavâtnâme türü bir eser olmasından ziyade Tevârih-i Âl-i Osmân niteliğinde olması kuvvetle muhtemeldir. İlaveten şunu da belirtmeliyiz ki, gazavâtnâmenin mevcut içeriği incelendiğinde esere verilen ismin eserin muhtevası ile uyuşmadığı görülmektedir. Bu bağlamda esere isim verildiği sırada sayfa eksikliğinin olmadığı düşünülmektedir. Nitekim eserin eldeki verilerden hareketle genel anlamda incelenmesi sonucunda gazavâtnâmenin isminin “*Gâzâvât Sultân Mehmed*” yerine “*Gâzâvât Sultân Murad*” olması gerekirdi.

Son olarak bu makalede, gazavâtnâmenin Ayasofya Kilisesi ile ilgili bölümündeki verilerden sadece Ayasofya'nın yapılış kısmı ele alınmıştır. Nihayetinde eserin Osmanlıcadan transkripti ve sadeleştirilmesi yapılmıştır. Belirtilen sayfa eksiklikleri nedeniyle metnin sadeleştirilmiş ve transkript edilmiş kısımlarındaki konuya dair bölümler metnin genel olay örgüsünden kopuk bir şekilde işlenmiştir.

2. Ayasofya Kilisesi Hakkındaki Efsaneler

Ayasofya efsaneleri, kilisenin inşa edildiği tarihten günümüze kadar geçen süreç içerisinde hem sözlü hem de yazılı ortamlarda kendisine yer edinmiştir. Teknolojik gelişmelere paralel olarak sözlü ve yazılı ortamlara bir yenisi olarak elektronik ortam da eklenmiştir⁹. Nihayetinde de *Ayasofya'nın Yapılışı İle İlgili Efsaneler, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet Tarafından Kuşatılması Esnasını Konu Edinen Ayasofya Efsaneleri, Fatih Sultan Mehmet'in Ayasofya'ya Girişi ve Ayasofya'nın Tekrar Kiliseye Çevrilmesi ile İlgili Efsaneler, Ayasofya'nın Camiye Çevrilmesi ile İlgili Efsaneler, Ayasofya'nın Müzeye Çevrilmesi ile İlgili Efsaneler, Ayasofya'nın Tekrar Camiye Çevrilmesi ile İlgili Efsaneler* gibi başlıklar altında Ayasofya Kilisesi hakkında Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yerli ve yabancı kaynaklarda yüzlerce efsane kaleme alınmıştır¹⁰.

Son olarak, Ayasofya efsanelerinin bulunduğu **Giese-Anonim Tevârih-i Âl-i Osman**¹¹, **Oruç Bey Tarihi**¹², **Tacü't-Tevârih**¹³, **Necdet Öztürk-Anonim Osmanlı Kroniği (1299–1512)**¹⁴, **Muhyiddin Cemali-Tevârih-i Âl-i Osman**¹⁵, **İbn-i Battuta Seyahatnamesi**¹⁶, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**¹⁷, **Kühü'l-Ahbar**¹⁸, **Hadidi-Tevârih-i Âl-i Osman(1299-1523)**¹⁹, **İstanbul'un Zaptı**²⁰, **Türk**

⁹ Ferhat Aslan, *Ayasofya Efsaneleri(Tespit- İnceleme)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. IV.

¹⁰ Ayasofya Kilisesi hakkındaki çeşitli efsaneler, kaynaklar ve yorumlar için bkz. Aslan, *a.g.t.*

¹¹ *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman - F. Giese Neşri*, Haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1992, s. 99-101.

¹² Oruç Bey, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014, s. 91-93.

¹³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, Çev. İsmet Parmaksızoğlu, c. II, Kültür Yayınları, 1974, s. 296-310.

¹⁴ *Anonim Osmanlı Kroniği (1299–1512)*, Haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000, s. 104-111.

¹⁵ H. Hüseyin Adaloğlu, “*Muhyiddin Cemali'nin Tevârih-i Âl-i Osman*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. 93-99.

¹⁶ İbn-i Battuta, *Büyük Dünya Seyahatnamesi 1304–1369*, Çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul, 2004, s. 505-507.

¹⁷ Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dalı, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini 1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.

¹⁸ Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbar*, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki 901 ve 920 No.'lu Nüshalara Göre, Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, İ. Hakkı Çuhadar, Ahmet Gül, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1997, s.462-471.

¹⁹ Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman(1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991, s. 229-231.

²⁰ Robert de Cları, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, Çev. Beynün Akyavaş, TTK, Ankara, 1994, s. 42-43.

Metinlerinde Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri²¹ gibi eserlerdeki efsaneler başta olmak üzere birçok efsane incelenerek muhteva bakımından üzerinde çalıştığımız gazavâtnâme ile mukayese edildi. Yapılan mukayese neticesinde elimizdeki eserde bulunan efsanenin farklı bir varyantının daha olduğu saptandı²². Öte yandan, bazı Tevârih-i Âl-i Osman ve anonim kroniklerde Ayasofya Kilisesi ile ilgili efsaneye yer verildikten sonra “Ba’zı tevârihde bu vech ile beyân itmişler...”²³ ibaresi ile farklı bir kaynağa atıfta bulunarak üzerinde çalıştığımız efsane ile muhteva bakımından hemen aynı denilebilecek bir efsaneye daha yer verilmektedir. Bu cümleden hareketle üzerinde çalıştığımız efsanenin başka varyantı veya varyantları olduğu çıkarımını yapabiliriz.

3. Sadeleştirilmiş Metin

... İmparator, genç mimara dünyada eşi benzeri olmayan ulu bir kilise yapmak istiyorum. Böyle bir kilise yapmak senin elinden gelir mi? diye sordu. Ancak genç mimar imparatora cevap vermedi. Daha sonra sadece genç mimara görünen gaipten bir kişi gelerek: “Korkma elimden gelir, kiliseyi yaparım de” dedi. Bunun üzerine genç mimar, imparatora dönerek: “Ey Şâh! Kiliseyi yapmak elimden gelir” dedi. Mimarın böyle söylemesine rağmen aksini düşünen İmparator beylerine, keşişlerine ve oradaki ululara bu mimarın kiliseyi yapamayacağını söyledi. Bunun üzerine orada bulunanlar İmparatora, mimarın normal biri gibi olmadığını ve denemelerini tavsiye ettiler. Bu şekilde İmparatorun da onayı alındıktan sonra mimarı deneme safhasına geçildi.

İmparator’un beraberindeki önde gelen kişiler, İmparator’dan binanın nereye yapılmasını istediğini ve o yeri mimara göstermesini istediler. Bundan maksatları, mimardan yapacağı binanın resmini gösterilen yere çizmesini istemektir. Çizilecek resim yoluyla mimarın elinden bu işin gelip gelmeyeceğini anlayacaklardı. Nihayetinde İmparator ve yanındakiler söz konusu yeri mimara gösterip bize yapacağın kilisenin resmini çiz de görelim dediler. Bu noktada gaipten gelen kişi devreye girip mimara: “Ey oğlan! İmparatora söyle, kilise yapılacak yeri silip süpürsünler ve sonra da üzerine yumuşak kum döksünler” dedi.

Mimar kendisine söyleneni olduğu gibi İmparator’a aktarıp isteklerinin yapılmasını istedi. İmparator kendisinden istenilen şeyleri yaptırdıktan sonra gaipten gelen kişi tekrar devreye girerek mimara: “Şimdi İmparator’a söyle, herkes evine gitsin ve ertesi sabah buraya geri gelsinler” dedi. Mimar, daha önce olduğu gibi işittiklerini İmparator’a ilettikten sonra başta İmparator kendi sarayına gitmekle birlikte orada bulunan tüm halk evlerine gitti. Bahsi geçen yerde sadece gaipten gelen kişi ile mimar kalınca, gaipten gelen kişi hemen Ayasofya’nın yapılacağı yere binanın resmini çizdi ve binanın detaylarını kusursuz bir şekilde mimara gösterip anlattı. Mimar da bu şekilde kendisine anlatılanları ezberledi.

Öte yandan sabah olunca İmparator, ulu beyleriyle birlikte şehrin önde gelenleri ve alt tabakadan insanlarla kilise yapılacak yere geldiler. O anda, orada sözlerle ifade edilemeyecek derecede acayip bir resim gördüler. İmparator başta olmak üzere orada bulunan herkes, mimarın yaptığı işe hayran kaldılar ve kendisine tebriklerde bulundular. Elbette bu sırada gaipten gelen kişi de mimarın yanında bulunuyordu. Bina tamamen yapılmaya kadar da yanında bulunarak ona yapacaklarını söylemeye devam etti. Binanın yapılması için yerin ne kadar kazılacağını, neler yapılacağını vs. mimara söyledi. Mimar da daha önce olduğu gibi kendisine söylenenleri orada hazır bulunan ustalara şunu şöyle yapın, bunu böyle yapın diyerek tarif ediyordu. Daha sonra mimarın isteği doğrultusunda kilise resminin çizildiği alanda hendekler oluşturuldu. Bu hendekler içerisine kazıklar dikildi. Kazıkların üzerine de yedi adam boyunca kurşun akıtıldı. Bu şekilde Ayasofya Kilisesi’nin binası yer altından yeryüzüne çıkarılmış oldu.

²¹ Yerasimos, zikredilen kitabının “Kuruluşundan Sonuna Kadar Kostantiniyenin Tarihi Öyküsü” isimli bölümünde Giese’nin neşrettiği nüshadan yararlandığını belirtmektedir. Dolayısıyla üzerinde çalıştığımız eserdeki efsanenin benzerine burada da yer verilmiştir. Bkz. Stefanos Yerasimos, *Türk Metinlerinde Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.13. İlgili bölümdeki Ayasofya Kilisesi efsanesi için bkz. Stefanos, a.g.e., s. 33-35.

²² Giese, a.g.e.

²³ Adalioğlu, a.g.t., s. 97-99; Öztürk, *Anonim Osmanlı Kroniği*, s. 109-111.

İmparator, bir gün vezirleri, ulu beyleri ve bin yedi yüz yaşında olan keşişi dâhil olmak üzere ne kadar itimat ettiği kişiler var ise hepsini bir araya getirip kilisenin yapı malzemeleri hakkında istişare edip kendi fikrini söyledi ve onların da görüşlerini söylemelerini istedi. Buna göre İmparator, kilise için gönlünden geçen bir taşını altından bir taşını gümüşten yapmak olduğunu söyledi. Bunun üzerine bahsi geçen bin yedi yüz yaşındaki keşiş İmparator’a olumsuz bir cevap olarak: “Ey Şâh! ben kitapta şöyle görüyorum ki, ahir zamanda bir kum kilise olması daha uygundur. Çünkü o ahir zamanda mal için kardeş kardeşi öldürecek, evlat anne ve babasına asi olacaktır. Hatta elinden gelirse mal için anne ve babasını öldürecektir. Böyle bir topluluk, kilisede hiç altın ve gümüş bırakır mı? Eğer bu dediğim halk merkezli olmasa bile açgözlü bir imparator devletin başına geçtiğinde kilisedeki altını ve gümüşü alır, dolayısıyla yok yere malın ziyan olur. Ama ey Şâh, yapılacak bu kilise payidar yani ilelebet kalsın dersin bu binayı taş ile yap” dedi. Keşişin bu sözlerini anlamlı bulan İmparator, idaresi altındaki vilayetlerde ne kadar acayip mermerler ve mermer direkler varsa hepsini Ayasofya için getirtti. Ayrıca Süleyman Peygamberin yaptırdığı binayı/köşkü yıktırıp oradaki mermerlerden gerektiği kadarını getirip Ayasofya’yı yaptırdı.

Bir rivayete göre, Ayasofya’nın yapımı çok uzun sürmüştü öyle ki, bina tamam oluncaya kadar İmparator yaşlanmış ve sakalları beyazlamıştı. Başka bir rivayete göre eski zamanlarda insanoğlu çok yaşarmış, öyle ki altı yüz yıl yaşayıp imparatorluk yaparlarmış. Ama şimdi ki zamanda(gazavâtnâmenin yazıldığı dönem) Ayasofya gibi bir binayı, bir padişahın döneminde yapıp bitirmek mümkün değildir.

Ayasofya’nın yapıp bittiğini gören İmparator, Allah’a şükürler etmiş, çokça sadakalar vermiş, binlerce koyunlar ve sığırlar kurban etmişti. Ayasofya’yı yapan ustalara çok fazla ihsanlarda bulunmakla birlikte ücretlerini hak ettiklerinden daha fazla verdi. Ayasofya’nın mimarına gelince, Ayasofya yapılan kadar İmparator’un tüm ihsanlarından yararlanmakla birlikte altın ve değerli taşlardan oluşan bir kaftan ve taç yaptırdı. Tacın üzerine de kıymetli inciler ve yakutlar dizdirdi. Bahsi geçen kaftan ve tacı giyen mimar daha sonra sakalının her bir kılına kıymetli taşlar ve inciler dizdirdi. En nihayetinde de İstanbul’da kendisine bir kilise yaptırdı adının kıyamete kadar anılması için bu kilisenin içine kendi suretini yaptırdı.

4. Transkript Metin

(13a) Bu oğlanda çok iş anlanur dediler. Zirâ kim, bu kadar adamlar geldiler, gitdiler hiçbirinin dahi ‘aklı buna yetmedi ki iş bu yerde ve bu tarikle döke koya. Mermer üzerinde böyle durguralar dediler, dahî ol oğlana tahsînler etdiler. Andan bu Pâdişâh, ol oğlana eyitdi: “Ey oğlan! ben bir ‘âlî ve ulu kilisâ yapmak isterim kim, hiç anın emsâli ‘âlemde olmaya. İmdi ol asıl ulu binâ etmek elünden gelür mü?” dedi. Ol oğlan yine Pâdişâh’a cevâb virmedi. Andan ol gâybden görünen kişi oğlana eyidir: “Hic korkma elimden gelür yapayın di” dedi. Bu kez oğlan eyidir: “Ey Şâh! elümden gelür yapayın” dedi. Pes çün kim bu oğlan ol Pâdişâh’a eyle cevâb verdi. (eksik)n Pâdişâh eyitdi. Anda olan beylere ve ululara ve ol keşîşlere eyitdi: “(eksik) ancılayın ulu binâ etmek bu oğlanın elinden gelemeye” dedi. Pâdişâh (eksik) ne diyecek anda olan ‘akıllular eyitdiler: “Ey şâh-ı ‘âlem! hele bu oğlan tekin oğlan değildir. İmdi gelin bu oğlanı tecrîbe idelüm” dediler. Pes Pâdişâh (13b) dahî ol sözü sevâb görüb ol oğlanı tecrîbe etmek istediler. Andan ol Pâdişâh’ın beyleri ve uluları eyitdiler: “Ey Şâh! ol binâyı nird yapacak isenüz ol yiri ol oğlana gösterin, bünyâdın ve resmin etsün” dediler. “Ol oğlanın elinden iş gelür mi gelmez mi andan ma‘lûm olur” dediler. Pes Pâdişâh ve ol ‘akıllular vardılar, ol kilisâ olacak yiri ol oğlana gösterdiler dahî eyitdiler: “Ey oğlan! ol yapılacak kilisâ iş bu yirde olsa gerek. İmdi ol kilisânın resmin eyle biz dahî görelüm” dediler. Andan ol gâybden gelan kişi oğlana eyidir: “Ey oğlan! Pâdişâha eyit kim, ol kilisâ yapılacak yeri silsünler, süpürsünler, dümdüz eylesünler ve dâhî üzerine yumuşak kum döksünler” dedi. Andan ol oğlan, Pâdişâh’a eyitdi: “Ey Şâh! Buyurun ol yiri dübdüz eylesünler ve üzerine yumuşak kum döksünler” dedi. Andan ol oğlan eyle diyecek Pâdişâh buyurdi ol kilisâ yirini kazıyub, silüb, süpürüb ve dümdüz eyleyüp üzerine yumuşak kum döşediler, dâhî ol oğlana ol yiri ‘arz etdiler. Andan ol gâybden gelân kişi ol oğlana eyidir: “İmdi Pâdişâh’a eyit kim, kendü ve cümle iş bu halk varsunlar, evlü evlerine(14a) gitsünler ve irtte sabah olacak yine gelsünler” dedi. Pes ol oğlan dâhî Pâdişâh(a) ol sözi dedi. Andan Pâdişâh oğlandan ol sözi işidecek, Pâdişâh kendü sarâyına ‘azm etdi ve ol halk dâhî evlü evlerine dağıldılar. Çün kim bu halk dağılub gitdi. Andan ol gâybden gelan kişi geldi. Ayasofya’nın yerinde resmin cevirdi ve binâ olacak yirlerini ol oğlana tamâm bî kusûr gösterdi ve anlattı. Ol oğlan dâhî anlayub, ezberine aldı. Pes bu

tarafdan sabah olıcak Pâdişâh, vezîrleriyle ve ulu beyleriyle ve şehrin a'lâ ve ednâsıyla ol kilisânın yerine geldiler. Andan Pâdişâh ve ol beyler gördüler kim, ol yerde bir 'acâyib ve garâib resim olmuş kim, dillerle vâs olursa olmaz. Pâdişâh ve ol halk oğlanın işine hayrân ve mütehayyir kaldılar ve bu oğlana hezâr âferin ve tahsîn kıldılar. Mâ hasıl-ı kelâm ol gâybden gelen kişi, ol oğlanın yanından gitmedi, durdu. Ol binâ yiri nice kazılmak gerek ve nice binâ olacaktır, ol oğlana gösterdi ve ol oğlan dâhî anda hâzır olan üstâdlara şunu şöyle idün, bunu böyle idin deyü gösterirdi. Tâ ol binâ tamam oluncaya dek ol gâyb kişi ol oğlanın (**14b**) yanından gitmedi. Andan ol oğlan buyurdu kim, ol resim yirin kazub handek eylediler kim, ol handek suya indi. Andan sonra kazıklar hazır idüb, ol handek içinde kazıklar kaktılar ve ol kazıklar üzerine yedi adam boyı kurşun akıtdılar. Andan ol kurşun üzerine Ayasofya'nın bünyâdın birağub ve dürlü dürlü كيندلر (?) etdiler. Tâ kim, Ayasofya'nın binâsı yir içinden yiryüzüne çıkdı. Andan bu Pâdişâh, yine bir gün vezîrlerin ve uluların ve ol bin yedi yüz yaşında olan keşişi ve andan gayrı ne kadar i'timâd etdiği kişiler var ise cümlesini hazır idüb, Pâdişâh anlara danışub eyitdi: "Benim gönlüm eylediler kim, bu kilisânın bir daşını altun ve bir daşını gümüşden idem dirim. Siz ne dîrsiz? bana cevâb virin" dedi. Pâdişâh eyle diyecek andan ol bin yedi yüz yaşında olan keşiş eyidir: "Ey Şâh! ben kitâbda şöyle görüp dururum ki âhir zamânda bir kum kilise gerekdir. Mal için kardaş kardaşı öldüre ve mal için oğul ataya ve anaya 'âsi olalar belki şöyle kim, elden gelürse atasın ve anasın mal için öldüreler. İmdi ey Şâh! ol zamân olıcak ol asıl tâi'fe hiç binâda altun ve gümüş koyalar mı? ve eğer ol halk dâhî almazsa ol zamânda bir tamahkâr pâdişâh gelürse ol altun ve gümüşü yikar, alur heman yok yere malın zâyî' (**15a**) olur. Amma ey şâh! eğer ol binâyı payidâr olsun dîrsen, iş bu binâyı daşla yab" dedi. Andan ol keşiş eyle diyecek, Pâdişâh dâhî anın sözün ma'kûl görüb hükmetdüğü, vilayetlerde ne kadar 'acâyib ve garâib rengin mermerler ve mermer direkler varsa heb getürtdi ve Aydınçık'ta Süleyman Peygamber 'Aleyhisselâm deyüler emir idüb yapırdı köşki ol Pâdişâh yıkırdı, dâhî hâcet olduğu kadar mermer getirüb Ayasofya'yı tamam yapırdı. Amma şöyle rivâyet ederler kim, bu Ayasofya tamam olunca ol kadar zamân geçdi kim, ol Pâdişâh ak sakallı oldu ve hem اوئشده(?) tevârihlerde rivâyetdir kim, ilerü zamânda Adem oğlunu çok yaşarmış ve hem vâki'de şöyledir kim, pes altı yüz yıl bir kişi yaşayub pâdişahlık idermiş. Amma şimdiki zamânda Ayasofya gibi binâyı başlayub tamam etmek mümkün midir kim? bir pâdişâha nasîb ola. Belki nice pâdişâhlar gele ve gide ancalayın binâyı tamam idemeyeler. Râvîler şöyle rivâyet iderler kim, Edirne'de Eski Câmî'i, Emîr Süleyman bünyâd etmiş ve bir karindâşı Musa Çelebi yapırmış, var bu üzere kıyâs eyle kim, Ayasofya gibi binâyı bir nice pâdişâhlar gele gide tamam idemeyeler. Andan sonra, ol Pâdişâh Ayasofya'yı ol (**15b**) Pâdişâh Ayasofya'yı ol sûretle tamam olduğın görecek, Hakk Te'âlâya çok çok şükürler idüb, bu husûllere çok mal sadaka idüb ve nice bin bin koyunlar ve sığırlar kurbân idüb ve ol binâyı yapan üstâzlara ve üzerinde duran mu'temedlere çok ihsânlar ve ücretlerden ziyâde hakların virdi. Amma Ayasofya'yı yapan oğlan pîr olmuşdu, veli kim ol oğlan Ayasofya'yı yapıncaya dek, ol Pâdişâh'ın cümle en'âmılarından ve ihsânlarından gayrı bir kaftân ve bir tâc etdirdi kim, cümle altunla dökmeleri murassa' idi. Andan ol tâcin üzerine kıymeti rengin le'al ve yakutlar ve incüler dizdirdiği, her bir daşın kıymetin yitürse olmazdı. Ol oğlan, ol saffetlü kaftânı giyüb ve ol saffetlü tâcı başına alub girdi. Andan sonra ol oğlan vardı, sakalının her bir kılına kıymeti daşlar ve incüler dizdirdi, tahtı. Ol oğlan, İstanbul'da kendü için bir kilisâ yapırdı, dâhî içinde kendü sûretin tasvîr idüb nakş etdirdi. Tâ kim, ol oğlanın dâhî cihânda kıyâmete değin adı yâdigâr olub anıla deyü. Pes İstanbul, kâfirlik iken İstanbul'a ba'zı vakitte Müslümanlar varacak ol gelen Müslümanlara kâfirler gösterirdi kim, iş bu tasvîr Ayasofya'yı yapan üstâdındır kim, ol zamânın pâdişâhı ol üstâda bu sûretlü in'âmeler ve ihsânlar idermiş. Andan ol (**16a**) üstâz dâhî bu kilisâyı binâ idüb yapırdı ve içinde kendü sûretin tasvîr etdirdi deyü. Müslümanlar, kâfirler ol sûreti gösterirlerdi ve hem İstanbul İslâm olduğundan sonra ol kilisâyı ve ol tasvîri görmüş adamlar vardır kim, ol tasvîrin kaftânında ve tâcında ve sakalında kıymeti daşlar ve incüler ve dürlü dürlü rengin üzerinde dizilmiş dururdu ve hem ol tasvîrin üzerinde ve saf hâli yazılmışdı ve hem vâki'de İstanbul'da her kilisâdaki tasvîr yazılmışdır ve her tasvîrin üzerinde bir hatt yazılmışdır. Pes ol hatt ol tasvîr kimin idüğün beyân idermiş. Eyle olsa ol zamânda gör kim, üstâdlara nice hürmet iderler imiş. Amma şimdiki zamânda hürmetin ve 'izzetin ve en'âmın adı kalmışdır. Çün kim Ayasofya yapıldı ve tamam oldu. Andan Ayasofya'ya harc olan malı hesâb etdiler ve şöyle kıyâs etdiler kim, eğer evvel ol Pâdişâh fikir etdüğü gibi Ayasofya'nın bir daşını altun ve bir daşını gümüşden yapalardı. Ancak bu harc olan mal kadar altun ve gümüş harc olaydı deyü ol zamânın 'akılluları tahmin etmişlerdir ve hem vâki'dir, Ayasofya'da daşlar vardır kim, ağırınca altun (**16b**)...

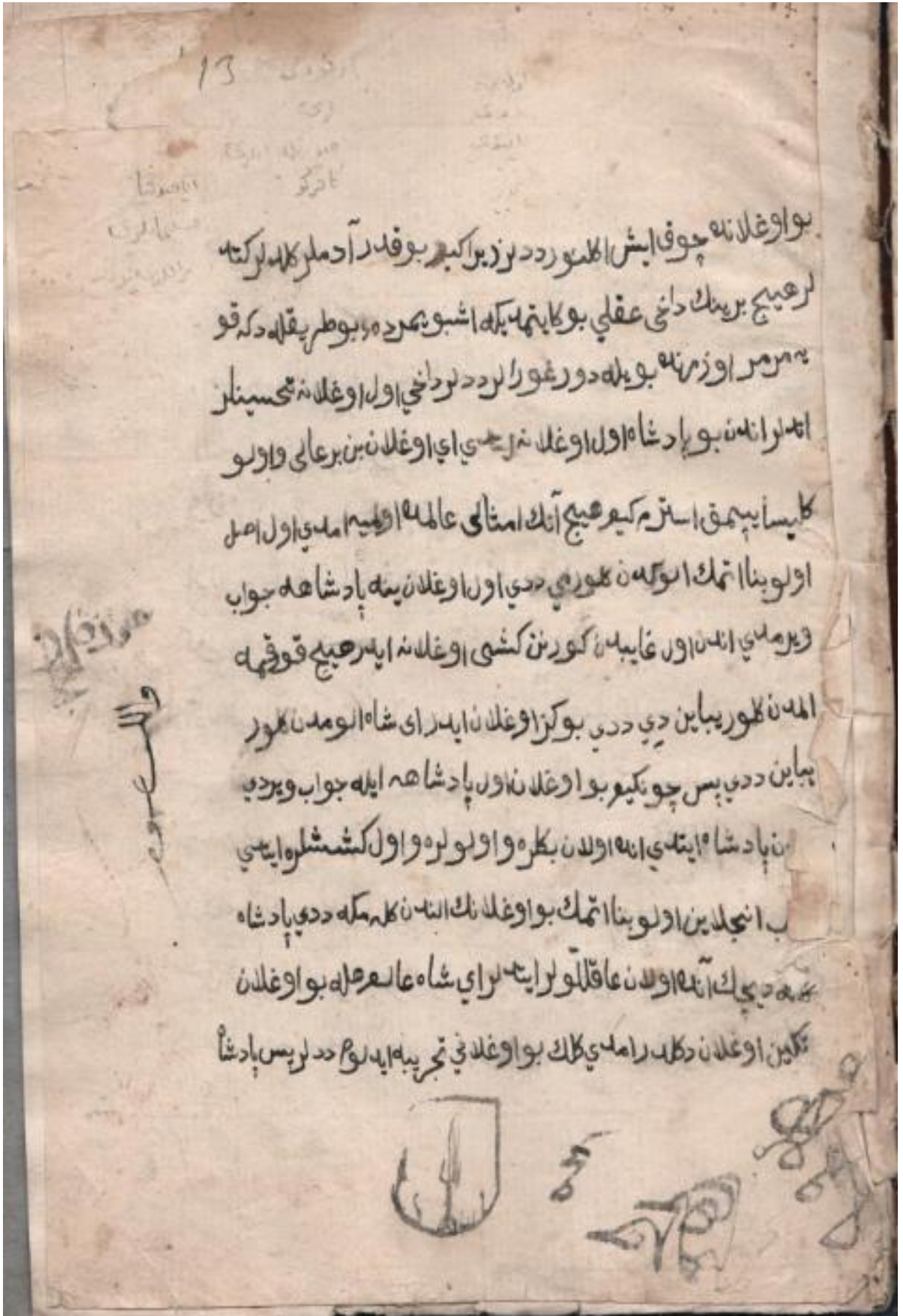
Sonuç

Kroniklerdeki rivayet eksikliklerini gideren gazavâtnâmeler, kimi zaman yeni bilgiler veren kimi zaman da daha önce karşılaşılan bilgilere ilaveler yapan tamamlayıcı eserler niteliğindedirler. Bu cümleden hareketle Ayasofya Kilisesi hakkındaki diğer efsanelere ek ve bazen de farklı bazı malumatlar verdiği görülen incelediğimiz gazavâtnâmenin bu yönde bir özelliğe sahip olduğu söylenilebilir. Bu gazavâtnâmede geçen efsanenin bir diğer önemli yönü ise diğer varyantının varlığı bilinirken elimizdeki efsanenin daha önce incelenmemiş olmasıdır.

Efsanede geçen olaylar ışığında, yapılan kiliseye büyük bir kutsallık ve mükemmellik atfedilmesi amacıyla gaipten gönderilen bir elçi motifi üzerinden Allah'ın kilisenin yapımına dâhil edilmeye çalışıldığı sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim efsaneye göre kilisenin planı gaipten gelen kişi vasıtasıyla Allah tarafından/iradesiyle çizilmiştir. Yani böylesi kutsal ve ulu yapıyı bir kul aklının ve becerisinin imar edemeyeceği vurgulanmaya çalışılmıştır. Öte yandan İmparator'un kilisenin bir taşını altından, bir taşını gümüşten yapmak istemesi, kilisenin yapımında rol alanlara ödülleri vermesi, kilise için kurbanlar kesmesi ve sadakalar vermesi İmparator'un çok fazla zengin olduğunu, kilisenin yapımına oldukça ehemmiyet verdiğini ve yapımıyla doğrudan alakadar olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Adalıoğlu, H. Hüseyin; “*Muhyiddin Cemali'nin Tevârih-i Âl-i Osman*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.
- Afyoncu, Erhan; *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Akbulut, Uğur; “Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, Erzurum, 2007, ss. 356-371.
- *Anonim Osmanlı Kroniği (1299–1512)*, Haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000.
- *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman - F. Giese Neşri*, Haz.: Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1992.
- Aslan, Ferhat; *Ayasofya Efsaneleri(Tespit- İnceleme)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Erkan, Mustafa; “Gazavâtnâme”, *DİA*, c. 13, Ankara, 1996, ss. 439-440.
- Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zilli; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dalı, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini 1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- *Gâzâvât Sultân Mehmed*, Milli Kütüphane, 06 HK 3816. (Makalemize referans olan gazavâtnâme).
- Gelibolulu Mustafa Ali Efendi; *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbar*, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki 901 ve 920 No.'lu Nüshalara Göre, Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, İ. Hakkı Çuhadar, Ahmet Gül, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1997.
- Hadidi; *Tevârih-i Âl-i Osman(1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991.
- Hoca Sadeddin Efendi; *Tacü't-Tevârih*, çev. İsmet Parmaksızoğlu, c. II, Kültür Yayınları, 1979.
- İbn-i Battuta; *Büyük Dünya Seyahatnamesi 1304–1369*, Çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul, 2004.
- Levend, Ağâh Sırrı; *Gazavât-Nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi*, TTK, Ankara, 2000.
- Mercan, İsmail Hakkı; “Türk Tarihinin Kaynaklarından Olan Bazı Menakıbnâme ve Gazavatnameler Hakkında”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, Aralık, 2003, ss. 108-130.
- Oruç Bey, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.
- Öztürk, Necdet-Yıldız, Murat; *İmparatorluk Tarihinin Kalemleri Muhafızları-Osmanlı Tarihçileri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013.
- Pehlivan, Gürol; “Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazavâtnâmeler”, *Turkish Studies*, Volume 3/4, Summer 2008, ss. 599-602.
- Robert de Clari; *İstanbul'un Zaptı (1204)*, Çev. Beynun Akyavaş, TTK, Ankara, 1994.
- Şahin, Kürşat Şamil; “Gazavâtnâmeler Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies*, Volume7/2 Spring 2012, ss. 997-1022.
- Yerasimos, Stefanos; *Türk Metinlerinde Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

13a

دخنی اول سوزی صواب کورب اول اوغلاقی تخریمه اتمک استنبلر اندن اول
پادشاهک بکری و اولوی ایتدیر ای شاه اول بنای نیر چیا چق ایسکوز
اول بیوی اول اوغلا نه کوسنک بنیادین ورسمن اسون ددر اول اوغلا نه
اندن ایش کلوری لمیزی اندن معلوم اولور ددر بس پادشاه و اول عاقللو
و اول اول کلیمسا اول چق بیوی اول اوغلا نه کوسنک ددر دخنی ایتدیر ای اوغلا
اول ییک چق کلیمسا اشوبه اول اولسه کرک امدی اول کلیمسانه رسمن ایله بز دخنی
کور لوم ددر اندن اول غایبه نه کله ن کشی اوغلا نه ایدر ای اوغلا نه پادشاه ایتکیم
اول کلیمسا ایل چق بیوی سلسونلر سبور سونلر دومد اول ایلسونلر و دخنی اولور بیوی
مشق قوم دو کسونلر ددر اندن اول اوغلا نه پادشاه ایتدی ای شاه بیورک اول بیوی
دوبد اول ایلسونلر اولوز نه بو مشق قوم دو کسونلر جمع ایدر اول اوغلا نه ایله دیک
پادشاه بیورجی اول کلیمسا بیوی قازیوب سلوب بیورجی دومد دوز ایلیوب اولوز بیوی
مشق قوم ددر شد لر دخنی اول اوغلا نه اول بیوی عرض اندن اول غایبه نه کله
اول اوغلا نه ایدر امدی پادشاه ایتکیم کند و حمله اشبو خلق وار سونلر اولوز اولوز

کسونلر

الله الرحمن الرحیم

14

كسوتلر اولرته مسبلح اولجوق رينه كلسونلر حدي پس اول اولغلان داخي پادشاه اولون
سوزي حدي ايدن پادشاه اولغلان نه اول سوزي اشديك پادشاه كدر سر ايدن
اتلجوق اول خلق داخي اولون اولرته طاعلدر چو نكدر بو خلق ماغلو بكتدي
اندى اول غايبدن كلان كشي طلسي ايا سو قيا نك بر نكدر سمين جو پردي و بنا اول
ك جوق بتر لري اول اولغلان نه تمام بي قصور كو ستر دي اول اولغلان نه
خي اكلوبداز برينه الدي پس بو طر قلدن مسبلح اولجوق پادشاه اولرته بيله اولون
بكلر بيله و شهر ك اعلا و ادناسيله اولن كلبسانك برينه كلسونلر پادشاه اولون بكلر
كوردر كبر اول بر دى عراب و غراب رسو اولمش كبر اولر نه وصف اولنسه اولون
پادشاه اول خلق اولغلانك اشته خبر ان و مني بر قلدن و بو اولغلان نه هزار آفرين
و نكسمن قلدنر ما حصل كله اول غايبدن كلان كشي اول اولغلانك ايدن كتماسي
سوزي اول بنا يري نيه قانلق كوك و نيه بنا اول چقدر اول اولغلان نه كوستر دي
اول اولغلان داخي انه جامن اولن ارستاند نه شوي شوي بيله ايدن بو نيه بو
بيله ايدن ديو كوستر دي اول بنا تمام اولنجه ايدن اول قاب كشي اول اولغلانك

14a

یاستند کتیمی اندن اول اولغدان یورد بیکیر اول رسریمین قازوب خندق ایلدن کیر اول
خندق مسویه ایدی اندن صکره قازقلر حاضر ایدوب اول خندق اجهت قازقلر قلسر اول
قازقلر اولر بیدی آدم بوی قورشون اقلد لاندن اول قورشون اولر ایا صوفیانک بنیادی
براعوب ودر لودر لوکیند لاندن تا کیر ایا صوفیانک بنیادی بیر ایچیندن بیر بوزن چقدی
اندن بو پادشاه بنده بر کونوز برین اولورین اول بیک بیدی بوزن یا شنه اولر ناکششی
واندن غیری بقدر اعتماد اندکی کثیر وار سه جمله سنی حاضر ایدوب پادشاه انلره دا
نشوب ایتدی بنر کولام ایله در کیر بو کلمه سنانک بر طاشنی استون و بر طاشنی کومشدن
ایدم درم سز در سز بنا جواب و برک ددی پادشاه ایله دیچک اندن اول بیک بیدی بوزن یا شنه
اولر ناکششی ایدر ای شاهین کتابه شوپله کور پالارم که آخر زمانه بر قوم اولسه کر کدر
مال ایچون فرد لش قریشی اولدوره و مال ایچون اولغون آتابه و آتابه عاصی اولدور بلکه
شوپله کیر اندن کلور سه اناسین و اناسین مال ایچون اولدوره لاندن ای شاه اولر زمان
اولیچق اولر اصل طایفه هیچ بناد استون و کومش قویه بریدر اولر خلق دخی المزمه اول
زمانه بر طبع لار پادشاه کلور سه اول استون و کومشنی بقار آتور ما یوق بره مالک ضایع
اولدوما

مات
الله
محمد
ص
س

15a

پادشاه ایاصوفیای اول صورتله تمام اولدوغین کورجک حق تعالی به چوق چوق
شکر لراید و بیویوسور لار چوق مال صدقه ایوب و شیخه بیک بیک قیونلر و صغر یوقورانه
ایوب و اول بنای بیان اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
زیاد حقیرین و بر دی اما ایاصوفیای بیان اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
فیای بیاسنی به یدک اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
اندور بیکیمه اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
قوتلر و انجور لور و دردی که هر بر ما شک قیمتین یور سه اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
کیور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
قیمتین ما شلر و انجور لور و دردی تا حسی اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
طاشی ایچین بیکیمه صورتین تصویر ایوب و نقش اندور و تا کیم اولدور و اولدور و اولدور و اولدور
دکهن آدی یاد کلان لوب آله دیوس استانبول کافر لقی ایکن استانبول بعضی وقتده مسلمانلر
در چوق اول کلان مسلمانلر کافر لکوسنر دیکیمه اشبو تصویر ایاصوفیای بیان اولدور و اولدور
در کیم اول زمانک پادشاهی اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور و اولدور

اوستا ز دخی

Handwritten marginal notes on the right side of the page, including the number 1111.

16

اوستا زخمی بولکيسانی نالادوب يايه ردی وايچنده کندو سورتين تصوير اندردی دیو سلطاندره کافر اول
 لودی و هم اشتابول استوم اولدی

اوستا زخانچی بولکيسانی بنا ایدوب يايه ردی وايچنده کندو سورتين تصوير
 اندردی دیو مسلمانلار کافر لر اول سورتين کوسرتير لودی و هم استابول

اسلا اولدی و غند نصکر اول کيسانی اول تصويری کور مشر آدم لر وارده
 کير اول تصوير کد قفتانته و تاجنده و صفا کده قيمتی طاشلر و انجور لر و درلو

در لوس تکين اوزر ننه در زلمش علور لودی و هم اول تصوير کور بوزر ننه و صفا کده
 يازلمشدي و هم واقعه استابولنه هر کيسانی کد تصوير يازلمشدر و هم تصوير

کد اوزر ننه رخا يازلمشدر بس اول خط اول تصوير کير کيد و غند بيان ايدر مش
 ايله اولسه اول زمانه کور کير اوستا دره نبي به حرمت ايدر لر مشر اما شمشیر کي

زمانه حرمتک و عزتک و انعامک آدی قالمشدر چو کير ابا صوفيا ايلدی و تمام
 اولدی اندنا با صوفيا به خرج اولدن مای حسا باندر لر و شولک قیاس ائددر کير

اکر اول اول پادشاه فکر ائدو کي کير ابا صوفيا کير بر طاشني التون و بر طاشني کومشدا
 يار لیدی آنجق بو خرج اولدن مال قدر التون و کومشدر خرج اولیدی دیو اول زمانک

عاقالو لری تخمین ائتمشدر و هم واقعه ابا صوفيا طاشلر واردر کير آخر نجه التون

حرمت کور کير اوستا
 کد تصوير يازلمشدر

16a